

LITERARNI VIDIKI EPISTOLARNE KRONIKE IZ ČASA FRANCOSKE OKUPACIJE LJUBLJANE (1797)

*Patrizia Farinelli,
Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani*

Izbira zvrsti

Med zgodovinopiscem in kronistom je pomembna razlika. Prvi se pri svojem delu vrača k določenim dogodkom s časovnim zamikom in jih rekonstruira v skladu z dogajanjem, iz katerega izhaja določena trditev. Kronist pa je pričevalec in morda celo udeleženec, takšen je tukaj obravnavani primer, da lahko povzema dogodke s svežino, kot jih je sam doživel. Pri tem pa nima možnosti, da bi skozi časovno sito presejal svoj opis, zato tudi nima razširjenega pogleda; vse, kar opisuje, je tam le začasno. Ugo Volli v članku o zgodovini in kroniki, ki je napisan z vidika semiotike, zapiše: »[...] za zgodovinopisno dejavnost, kot jo pozna zahodna kultura iz grških in judovskih virov, je vedno značilen zaključek dogajanja opisanega dogodka [...]. To pa ne velja za druga besedila, ki obravnavajo isto dogajanje v različnih časovnih obdobjih, kot so kronike in novinarstvo.« (Volli, 2021, 53) Natančen pogled na dogodke, ki ga ima avtor kronike, tako skoraj nujno vključuje tudi opisane podrobnosti.

Te in druge posebnosti, povezane z vprašanji zvrsti in perspektive, bomo osvetlili z analizo besedila, anonimno objavljenega v Ljubljani leta 1797: *Briefe eines Bürgers in Laibach, an seinen Gvatter in Laaß über das Betragen der Franzosen während ihrem Aufenthalt in Krain* (Pisma Ljubljancana svojemu botru v Ložu o dejanjih Francozov med njihovim bivanjem na Kranjskem)¹. Njegov avtor opiše najpomembnejše dogodke, ki so se zgodili med 28. marcem in 8. majem tistega leta v kranjski prestolnici in njeni okolici v času francoske okupacije, ter omenja tiste, ki so nanj naredili največji vtis. Zapiše tudi nekaj osebnih izkušenj, vendar se osredotoča predvsem na dogodke, ki se nanašajo na njegovo skupnost, tako da nam opis daje sliko razmer v mestu in okolici v omenjenem časovnem obdobju. Čeprav svoje poročilo oblikuje v obliki dnevne kronike, v kateri po kronološkem zaporedju poroča o takratnih dogodkih ter navaja datum in zelo pogosto tudi uro dogajanja, pa te podrobnosti posreduje v pisemski obliki, natančneje v devetih pismih, naslovljenih na znanca, ki ga nikoli ne imenuje z imenom in priimkom, pač pa vedno le boter (»Gvatter«). Njegovo pisanje je torej hibridna zvrst: prepletata se kronika in zasebno pismo. Zato je posebno v primerjavi z uradnimi kronološkimi zapisi. Druga posebnost besedila pa izhaja iz dejstva, da je napisano v narečni nemščini.

Če se omejimo na vprašanje zvrsti, lahko še ugotovimo, da ima kronika kot časovno urejen prikaz zgodovinsko zanimivih dejstev praviloma nadosebno informativno funkcijo, medtem ko pismo običajno nastane kot komunikacija na daljavo z drugo osebo (poseben primer so seveda literarna pisma s filozofsko ali drugačno vsebino, ki so že od začetka usmerjena v širjenje določenih avtorjevih stališč). Zasebna pisma, kot so tudi obranavana, že sama po sebi vključujejo zaupen odnos med piscem in naslovnikom. Reinhard Nickisch v monografiji, posvečeni epistolarni zvrsti, poudarja, da naj bi ta vrsta razmerja razlikovalni element zvrsti zasebnih pisem. Tako meni, kot navaja, tudi več teoretikov za to literarno zvrst. Nekateri drugi strokovnjaki, kot je Albert Wellek, pravijo, da je treba poslovna in komercialna pisma obravnavati kot posebno zvrst. (Nickisch, 1991, 2)

Avtor omnejenih pisem naslovniku posebej sporoči, da namerava držati besedo, in zatrdi, da ga bo zato sproti obveščal o aktualnih dogodkih, vendar ga prosi, naj ne širi tega, kar bo napisal: »vendar mi morate vi, boter moj,

1 Knjižica, natisnjena na majhnem formatu, obsega 61 strani. V nadaljevanju: *Briefe*, 1797. Slovenski prevod naslova in odlomkov, ki jih navajamo, je pripravil Matej Vernier (V nadaljevanju MV). Besedilu smo že posvetili pozornost: ta prispevek deloma povzema, deloma razširi ugotovitve prejšnjih dveh člankov (Farinelli, 2023, 327–334 in Farinelli, 2023, 183–202).

obljubiti, da mojih pisem ne boste nikomur pustili brati« (*Briefe*, 1797, 5). Kako verodostojna je ta zahteva? Ali res ni bil namen pisemskega besedila, da bo to sčasoma objavljeno oziroma kako drugače razširjeno? So takšna pisma, če ugibamo, res bila le dopisovanje in je bila njihova podrobna vsebina prvotno namenjena le enemu bralcu? Morda pa je bila izbira te zvrsti za avtorja zgolj primerna pripovedna strategija in je imel zapis že od začetka namen doseči čim več ušes? Na to je težko odgovoriti. Morda so res nastala kot osnovna komunikacijska funkcija med dvema posameznikoma in bila nato obdelana za tisk.² Gotovo pa je, da so epistolarno obliko Ljubljčanovega zapisa poživili subjektivni vtisi in sodbe, ki jih je avtor delil s sogovornikom, kar je pisanju dodalo vtis zaupnosti.

Domnevo, da gre morda celo za fiktivna pisma, potrjuje dejstvo, da v besedilu ni zapisov, ki bi se nanašali na dejansko komunikacijo med pošiljateljem in naslovnikom; slednji ostaja brez imena. Z izjemo omembe kraja bivanja ter dejstva, da je bil poročen in je imel živali, besedilo ne vsebuje drugih biografskih podatkov. Predvsem pa na teh straneh ne najdemo elementov, ki so pričakovani v epistolarnem besedilu, na primer spomini na trenutke, ki bi jih pošiljatelj delil z njim, odgovori na njegova morebitna radovedna vprašanja ali navedbe skupnih znancev. V tem smislu dajejo pisma anonimnega meščana vtis monologa. Poleg tega odsotnost časovnih preskokov med posameznimi pismi pri opisovanju dogajanja v mestu v tistih dneh in ista pripovedna povezava med *incipitom* prvega in *explicitom* zadnjega pisma (s šaljivo prošnjo pošiljatelja, naj izpolni obljubo o denarnem nadomestilu za poročanje o novostih)³ kažejo, da je bilo delo zasnovano kot enotno besedilo.

Tudi uporaba narečja seveda odpira vprašanja ne le o avtorju, temveč tudi o naslovniku oziroma naslovniki (očitno je šlo za ozek krog oseb); vprašamo se tudi lahko, ali ni bila ta govorjena nemščina morda izbrana prav zaradi določenih izraznih učinkov in ali ni bila morda hkrati odgovor na strategijo, ki jo je avtor zaradi previdnosti izbral, da bi ostal neznan. Uporaba narečja je avtorju po vsej verjetnosti omogočila živahen pogovorni ton in svobodnejšo uporabo idiomatskih fraz ter pomanjševalnic, ki jih pozna avstrijska oblika nemščine, kot je »Franciskern«. Ta se v besedilu večkrat pojavi kot zamenjava za »Franzosen«, kar nekoliko omili pomen besede.

2 Avtor med drugim dvakrat omenja pošiljanje pisem, in sicer v drugem in četrtem pismu, ko naslovnika obvešča, da bo priložil tudi večjezične razglase, ki so jih izdali Francozi. Glej *Briefe*, 1797, 10 in 21.

3 Dva »Karstner Kastreindeln«, *Briefe*, 1797, 5 in 61.

Ravnesje med informacijami in vtisi

Odločitev, da o dogodkih, ki jih je doživel, poroča v obliki pisem, ljubljanske-mu meščanu v njegovem zapisu pušča dovolj prostora za vtise in komentarje. Nekoliko podrobneje se bomo ustavili pri razmerju, ki v pismih nastane med tremi osnovnimi in pričakovanimi funkcijami. Te navaja že omenjeni Nickisch: informacija, izražanje osebnih vtisov, spodbujanje naslovnika, naj kaj naredi. (Nickisch, 1991, 13)⁴ Medtem pa opozorimo na značilnosti, ki se nanašajo na vrstni red dejstev, omenjenih v pripovedi, osebne zaimke, uporabljene v besedilu, in časovne izraze, s katerimi so opisani dogodki.

Predvsem pri navajanju dogodkov ni mogoče zaznati hierarhije bolj ali manj pomembnih dejstev. Ta sega od sprememb, ki korenito porušijo ustaljenost vsakdanjega življenja meščanov, kot je izpraznitev mesta, ko ženske in starejši odidejo iz njega, da bi našli varnejše zatočišče, ali pa je to nenehni prihod enot vojakov okupacijske vojske ter posledično povpraševanje po hrani in namestitvi, do anekdot, ki so zapisane v obliki kratkih zgodbic in so kot nalašč za popestritev poročila. Takšni so tudi opisi neprijetnih izkušenj, ki jih je doživel avtor sam, kot je tisti, ko so mu zasegli škornje, ali informacije o jedilniku, ki so ga 28. aprila postregli Bonaparteju: »Med drugimi dobrotami je bilo na mizi tudi sto špargljev, ki so tehtali 6 funtov in stali 6 forintov; ti so mu še posebno teknil« (*Briefe*, 1797, 40). Zanimivi utrinki, kot je pravkar opisani, ali zgodba o improvizirani maškaradi, ki jo je nekega dne na ulici uprizorilo več razposajenih francoskih častnikov, v pismih naredijo opise zapletenih razmer lahkotnejše. Ko se ti utrinki nanašajo na okupatorje, je namen pisca predvsem zmanjšati njihov ugled. Tudi zaradi sklicevanja na dogodke iz vsakdanjega življenja, ki včasih kot pričevalca vključujejo avtorja, predvsem pa skupnost, v kateri živi (neprijetnosti zaradi omejitve gibanja, naraščajoče cene nekaterih potrošniških dobrin, zaprtje javnih prostorov), se to poročilo nedvomno razlikuje od opisov v zgodovinskih priročnikih. V pismih Ljubljana tako v ospredje stopi tudi mikrozgodovina. Prav zaradi pozornosti, namenjene družbeno-ekonomskim dejstvom, ki zadevajo skupnost (ne pa zaradi izbire sloga in strukture), je opis Ljubljana primerljiv z mestno kroniko, ki jo je napisal med Napoleonovo okupacijo prebivalec kraja z območja Ferrare, trgovec Antonio Dolcetti (1993). Urednik objave ugotavlja, da je v Dolcettijevi kroniki mogoče doživeti »pripovedno svežino« z velikim občutkom za podrobnosti, tudi za navidezno nepomembna dejstva. »Ta so tesno prepletena

4 Avtor razprave med drugim omeni, da so ti momenti očitno prisotni v pismu v različni meri, odvisno od primera (Nickisch, 1991, 5).

in tako oživljajo življenjske izkušnje podeželskega človeka, ki bi jo v uradnih dokumentih le težko težko našli«. (Balzani, 1993, 6) Pripoved omenjenega meščana pa se časovno začne mnogo prej, da bi med dogodke, ki ga zanimajo, vključil v opis zgodovine svojega mesta. Šele kasneje se osredotoči na dogajanje ob zasedbi v Napoleonovem obdobju.

A vrnimo se k analizi pisem in si oglejmo še en zanimiv vidik. Poročevalec v besedilu za opisovanje dogodkov ne izbere neosebne subjekta (nemškega »man«), temveč govori, kot je pričakovano glede na pisemsko obliko, v prvi osebi ednine in pogosto tudi v prvi osebi množine, z »mi«. Tako postane udeleženec dogajanja v skupnosti, v kateri živi, in na primer zapiše: »zagledali smo«, »ves dan smo zaman čakali«, »končno lahko zadihamo« (*Briefe*, 1797, 8, 29 in 23). Tako v pisanju prevzamejo vlogo vsi trije udeleženci dogajanja: »jaz«, ki opazuje in pripoveduje, »mi«, ki pomeni skupnost, v katero je pripovedovalec umeščen, in »oni«, ki predstavlja prišleke oziroma tujce. Na precej neopaznejši način pa v pripoved vstopi naslovnik pisem, tisti »gospod boter«, ki ostaja oddaljen opazovalec pripovedovanega.

Tretjič, v besedilu lahko opazimo uporabo časov in deiktčnih načinov, ki lahko neposredno ustvarijo vtis, da je bilo poročilo napisano istočasno ali v zelo majhni časovni oddaljenosti po dogodkih, kar pripovedi daje občutek neposrednosti in bralca še bolj pritegne. V pismih namreč prevladuje prislov »danes« (približno petdeset primerov), vendar je prisoten tudi prislov »včeraj« (približno deset primerov) in, spet v isti časovni funkciji, prislov »pravkar«. Takšen je primer v naslednjem odlomku, ki se nanaša na dogodke z dne 15. aprila.

Francozi nas imajo tako radi, da ne morejo živeti brez nas; danes navsezgodaj jih je prišlo novih sto, deloma pešcev, deloma konjenikov. Pravkar se je vrnilo z Vrhlike 12 bark z žitom, ki si ga Francozi niso upali odpeljati dalje, ker so jih pri Reki potolkli Čiči. [...]. Pravkar je prispela neka ženska, ki je bila odšla iz mesta v Gradec, in povedala, da je general Bonaparte vkorakal v Gradec z 2000 vojaki [...] (*Briefe*, 1797, 27; podčrtala P. F.)

V drugih kronikah iz istega obdobja, zapisanih v uradniški obliki, sta časovna oddaljenost pripovedi od opisanih dogodkov in perspektiva, s katere se o njih govori, precej drugačni. Omenimo lahko dve kroniki (de Periboni, 1997; Auersberg 1880): prva je zapis tržaškega občinskega svetnika Giulia Alesia de Peribonija, ki se osredotoča na francosko prisotnost v istem obdobju v obmorskem mestu. Druga je kronika graškega konjeniškega častnika grofa Sigmunda von Auersperga, ki pa se nanaša na Napoleonovo zasedbo Štajerske

prav tako iz leta 1797.⁵ Zadnji se na primer povsem izogiba uporabi prislova »danes«. Omejuje se na zapisovanje datumov opisanih dogodkov, zanimivih za skupnost, in uporablja kvečjemu časovne izraze, kot je »tistega dne« (*diesen Tag*). Tako Periboni kot Auersperg sta svoja poročila sestavljala v imenu svojih lokalnih uprav. Te so zahtevale natančen zapis dogodkov, če bi morda pozneje morale utemeljevati sprejete ukrepe. Bila sta torej začasna uradna poročevalca. V njihovih pisnih poročilih najdemo zelo malo osebne presoje: tako morda le opozorita na ustreznost ukrepov, ki so jih sprejeli njihovi lokalni organi. Prav tako ne govorita v prvi osebi, tudi kadar se morata iz določenega razloga imenovati. V kroniki štajerskega plemiča dobi vsebina urejeno vsebinsko strukturo in prefinjeno jezikovno čistost. Prav tako zgodovinar Franz Ritter von Krones, tesni sodelovalec revije *Mittheilungen des Historischen Vereines für Steiermark* izrecno priznava, da grofovem zapisu manjka subjektivnost in izrazna neposrednost. Auerspergovogov prispevek (po reviziji, s katero so odpravili posege prvega urednika) je v tej reviji objavil več kot 80 let po njegovem nastanku. Krones je v dodatku zapisal: »[...] pogrešamo predvsem izražanje lastnih misli in občutkov [...], pripovedovanje dogodkov v njihovi najbolj sveži neposrednosti, neizumetničenost izražanja ter lastnega in splošnega pogleda na stanje stvari, ne da bi se veliko mučili s tehtanjem besed [...]«.«⁶

Obe omenjeni deli sta prav tako kroniki o razmerah, ki so jih med francosko okupacijo doživljale skupnosti njihovih avtorjev, vendar v teh dveh informativne (faktografske) komponente ne spremlja prizadevanje, da bi avtorja z osebno pripovedjo opisovala dogodke. V besedilu Ljubljancana pa sta ti dve sestavini uravnoteženi. S tem namenom so delno navedeni dejanski podatki, in teh ni malo: to so dogodki, o katerih se poroča natančno, z navedbo časa in kraja, kjer so se zgodili,⁷ podatki o številu oseb, ki so sodelovale pri premikih v mesto in iz njega, ter navedba podrobnih količin zaseženega ali porabljenega blaga. Dodanih je več subjektivnih pripomb, ki ta dejstva ponazarjajo z anekdotami ali jih komentirajo. Zato je za poročilo ljubljanskega avtorja o dveh mesecih

5 Na koncu spisa Auersperga (1880, 183) je zapisan kraj in datum, ko je bilo dokončano grofovo delo: »Graz, den 2 Juny 1797«.

6 »[...] wir vermissen vornehmlich den Ausdruck der eigensten Gedanken und Empfindungen [...], die Erzählung der Begebenheiten in ihrer frischesten Unmittelbarkeit, die ungekünstelte Wiedergabe der eigenen und der allgemeinen Anschauung von dem Stande der Dinge, ohne sich viel mit dem Abwägen des Wortes [...] abzumühen.« Krones, 1880, 203 (prevod PF).

7 Omemba mestnih predelov, ulic, cerkva, vil, gradov, gostiln in odročnih krajev sestavlja pravi zemljevid mesta na zapisani datum.

okupacije značilna izrazito subjektivna perspektiva. Pri poročanju o dogajanju namreč nekatere podatke bolj poudarja kot druge, opisuje podrobnosti, pri tem pa ne manjka njegove osebne presoje. Tako na primer v nekaterih primerih izraža naklonjenost, v drugih pa odklonilnost do posameznih častnikov okupatorske vojske, prav tako kot ogorčenje nad pogostimi izpadi vojakov in opisuje svojevrstno nelagodje zaradi nevšečnosti, povezano z razmerami, kot je bila vojaška glasba, ki jo je moral pogosto poslušati: »Vojaška godba je lepa, vendar ne potrebujemo te vesele bede« (*Briefe*, 1797, 32) ali trušč, ki ga ponoči povzroči skupina vojakov, ko zapušča mesto: »Danes ponoči je bilo nekaj zmede, ko so se tu nastanjeni Francozi odpravljali na pohod v Trst in na Reko, kajti pravim vam, gospod boter, da se vaši sosedje Čiči ne morejo meriti s Francozi« (*Briefe*, 1797, 23).

Če se vrnemo k navedbi z začetka tega odstavka, sta v pismih anonimnega meščana enako prisotni dve funkcijski sestavini, značilni za pisemsko zvrst, in sicer informativna ter tista, ki je namenjena posredovanju pisateljevih čustev, medtem ko tretja funkcija, to je nagovarjanje naslovnika, ostaja skoraj odsotna; v besedilu namreč ni takšnih sporočil, razen obljubljenе nagrade za pošiljanje novic ali prošnje za prijatelja, naj pozdravi svojo ženo, ki sta poleg tega del zaključnih stavkov.

Živahnost sloga

Že založnik knjižice je ob predstavitvi njene izdaje opozoril na živahen ton, ki ga je uporabil avtor: »V teh pismih so opisana mnoga nepobitna dejstva, vendar v njih ni ničesar žaljivega, in napisana so sicer nepravilno, vendar šegavo.«⁸ Zato ostanimo pri slogovnih lastnostih besedila in jih poskušajmo razložiti. Vedno znova naletimo na ostrino opisovanja vsega, kar Ljubljancana prizadevne, zlasti pa, ko govori o izpadih vojakov: »Gospod boter! Ti ljudje ogromno pijejo; vsakemu pripada vsak dan škaf vina; mislim, gospod boter, da vaša krava ne popije toliko vode vsak dan. Sam pri pitju ne pustim, da bi se mi za hrbtom smejali, ampak v primeri z njimi sem senca.«⁹

Enako duhovita je tudi anekdota o njegovem poskusu, da bi razvozlal, kaj je v njegovem novem potnem listu zapisano v francoščini: »Zanimalo me je, kaj da

8 Der Verleger: Vorrede. V: *Briefe*, 1797, 3.

9 *Briefe*, 1797, 37. Odlomek je bil vseh tudi francoskemu diplomatu in publicistu, o katerem bomo govorili v nadaljevanju in ki je o tem napisal: »Décidément le brave bourgeois de Laybach se moque des Français.« (Chélar, 1893: 17).

piše v njem, in spomnil sem se svojega prijatelja, ki govori nemško, francosko, italijansko in deželni jezik ter dela na okrajnem uradu kot carinik. Stekel sem k njemu in ga prosil, naj mi razloži, kaj je v potnem listu. Vendar sem ostal z dolgim nosom« (*Briefe*, 1797, 17).

Kot je razvidno iz zgoraj navedenega stavka, v katerem se pojavlja izraz »ostati z dolgim nosom«, je besedilo ekspresivno tudi zaradi idiomatskih fraz in idiomov govorne besede. Za lažjo predstavo naj navedemo le nekaj primerov: dan čakanja na prve tuje vojake se imenuje »žalosten kot veliki petek« (*Briefe*, 1797, 6). Naivnost kmetov, ki so pričakovali, da bodo davčni uradi v času okupacije ostali zaprti, avtor komentira s pregovorno frazo, ki najde podobno formulacijo v slovenščini: »Kmetje [so] mislili, da jim bodo pečene piške same letele v usta« (*Briefe*, 1797, 33).

Predvsem pa je Ljubljancanov govor prežet z ironijo do Francozov. Primer lahko najdemo v citatu, ki je bil predstavljen že prej in se nanaša na dogodke z dne 15. aprila. Zapisal je: »Francozi nas imajo tako radi, da ne morejo živeti brez nas« (*Briefe*, 1797, 27). Ali še enkrat: »Ob dveh popoldan so nas s svojo prisotnostjo vnovič počastili konjeniški stotnik in 40 *chasseurs*, v eni uri pa še 156 huzarjev« (*Briefe*, 1797, 29). Podobne hudomušne vrstice se v besedilu pojavijo še večkrat.

V drugem primeru nas avtor nasmeji, ko omeni učinkovit higienski ukrep, ki ga je napredni čezalpski narod 'importiral' v nove kraje. To so potrdili vsi, ki so morali po odhodu vojakov temeljito očistili cerkve, za kratek čas spremenjene v spalnice:

Moj nosač je danes pri Francozih izvedel za novo in učinkovito domače sredstvo proti ušem: na goli koži nosijo cunjo iz flanele in ko je polna, jo operejo, ko pa je zelo polna, jo odvržejo in vzamejo novo. Pri kapucinih so pustili polno takih cunj. (*Briefe*, 1797, 58–59).

Avtor se ironično poigrava tudi z dejstvom, da se morajo Ljubljancani nenadoma soočiti s francoščino: 5. maja na primer zapiše: »Pravkar sem pri frančiškanih poslušal francosko pridigo, ki jo je s prižnice držal nek preprost francoski vojak. Dejansko nisem prav ničesar razumel, vendar mislim, da je morala biti spodbudna.« (*Briefe*, 1797, 53).

Ironija do okupatorjev, v nekaterih primerih pa tudi posmeh, s katerim omenja naivnost nekaterih meščanov, zagotavlja, da ima njegov opis dovolj distance v perspektivi in preprečuje, da bi zapadel v patetiko ali zapis, poln obsojanja.

Njegov opis popestrijo tudi nekateri francoski izrazi. Ti so tudi v funkciji opozarjanja na jezikovni spopad na kraju dogajanja.¹⁰ Zapisani so kot fonetična transkripcija, kar pa ne kaže na avtorjevo nepoznavanje francoskega jezika, temveč predvsem na pripovedno strategijo, katere namen je ustvariti humorne ali celo posmehljive učinke, odvisno od primera. Izraz »tut Swit« za *tout de suite*, ki je bil uporabljen v pismih, da bi opozoril na okornost, s katero je začasni mestni komisar, polkovnik Picard, od svojih ljudi zahteval potrebno blago, je pikra.¹¹ Še bolj humorna pa je uporaba francoščine v odlomku, v katerem je prejemnik pisem obveščen o naslednjem: »Zdaj sem pravi ljubljanski Francoz.« Pošiljatelj mu tako odgovori: »ko sem šel mimo stražnega mesta, me je poklical: "Gi-ti?" [*Qui-es tu?*]. Bil sem besen, ker nobena krčma ni bila več odprta, in sem mu odgovoril "sitno je" [*citoyen*], nakar je stražar odgovoril "pas se" [*passez*] in sem nadaljeval pot domov« (*Briefe*, 1797, 16–17). Da je izraz »sitno je« zvenel slovensko, je precej verjetno.

Vsebina pripovedi in predpostavka o avtorju

V besedilu prevladujeta dva predmeta: prva, izjemnost števil, povezanih s številom prišlekov v omenjenem okolju ter zahteva po blagu in nastanitvi,¹² in druga, to je nemir, ki ga v mesto vnesel njihov prihod. Tretja zanimiva, vendar manj istopajoča vsebina pripovedi je radovednost, ki jo je vzbudila prisotnost tuje vojske.

Omenimo prvi in najpogostejši primer: to je količina potrebnega blaga. Znano je, da je bila francoska vojaška prisotnost na kranjskem ozemlju spomladi 1797 kratkotrajna, vendar je prinašala s sabo zahteve po velikanskih količinah hrane in osnovnih življenjskih potrebščin. Te je moralo prebivalstvo zagotoviti v zelo kratkem času, da je lahko vzdrževalo takšno vojsko. Tudi naš avtor poudarja izjemnost količin. Tako 8. aprila na primer zapiše: »Danes so Francozi zasegli 6000 parov čevljev in 2000 parov novih škornjev, ki jih je dostavil neki usnjar«

10 Že Dimitz (1876, 259) je opozoril na močan smisel za »derber humor«, ki je izrazit v tem besedilu.

11 Glede zahtev po obutvi in mesu glej *Briefe*, 1797, 47 in 50.

12 Ogromne potrebe po namestitvi in oskrbi so zaskrbljeno opazili tudi drugi pričevalci, ki so napisali podobne zgodbe. To velja tudi za samega Auersperga: »Den 22. april. Die Stadt war von Offizieren und ihrem Gefolge so überladen, dass alle Zimmer doppelt und dreyfach besetzt [SIC] waren, die Requisitionen wurden immer häufiger, oft glaubten wir, es sey unmöglich, die Forderungen besonders an Brot zu bestreiten [...]« (Auersperg, 1880, 163).

(*Briefe*, 1797, 20). In poleg tega: »Bonaparte nam sporoča, da bo prišlo 10.000 njegovih vojakov iz Gradca in jim moramo priskrbeti 39.000 bokalov vina, 26.000 porcij kruha, 280 zaklanih goved in 40 klafter lesa« (*Briefe*, 1797, 37). Na naslednjih straneh, napisanih 1. maja, še zapiše: »Danes so po vseh hišah razglasili, da je treba speči kruh za 20.000 mož« (*Briefe*, 1797, 46). Medtem ko je 6. maja, torej ravno v času, ko so vojaki že zapuščali mesto, še zapisal: »ob sedmih pa so zahtevali komisarji 50 stotov riža, 200 vreč ječmena, 80 volovskih četrtin, kavo in sladkor« (*Briefe*, 1797, 56). Upoštevati je treba, da je imela Ljubljana v tistem času približno deset tisoč prebivalcev (Zwitter 1936, 49).

Posebna pozornost je namenjena mestnim nemirum, krajam, pretepom v gostilnah ali na ulicah ter različnim incidentom, kot je potopitev čolna z lesom pod čevljarским mostom. Med njimi so še požari v različnih delih mesta, na primer požar na Tržaški ulici, o katerem avtor pripoveduje, da mu je uspel ubežati le zato, ker je še pravi čas pobegnil, kolikor so ga nesle noge. Poroča tudi o pritožbah domačinov zaradi pogostih špekulacij: »Ob osmih zvečer so se začeli meščani pritoževati, češ da so trije trgovci kupili od komisarjev toliko in toliko vreč žita po 1fl. [forint] in 30 kr. [kron] za vrečo« (*Briefe*, 1797, 19–20).

Ogorčenje Ljubljancana nad splošnim stanjem v mestu je zelo očitno. Povzročijo ga velikih zaplembe, pa tudi številne krivice, storjene posameznikom, in izpadi neprimerne obnašanja vojakov. V številnih primerih takšno razpoloženje lahko razberemo skozi tančico ironije. Izraz »Opfertisch« (darilna miza) (*Briefe*, 1797, 47) se nanaša na takojšnjo zahtevo in veliko povpraševanje po čevljih. Podoben je evfemizem, zapisan v zvezi s krajo konja, ki ga je kupil husar, ne da bi zanj odštél denar (*Briefe*, 1797, 21) ali pa slikovita podoba »lep zalogaj«, s katero pisec izraža grenko razočaranje zaradi 300 volov, ki so jih prignali s Stajerske in so jih takoj predali Francozom: »Pogled nanje je bil zelo lep; bilo jih je za dober zalogaj, ki bi lahko potolažil tudi naše želodce« (*Briefe*, 1797, 53).

Besedilo, kot že opisano, omenja tudi eksotični pridih ob prihodu tujih vojakov. Avtorjev pogled tako ujame na primer njihove uniforme in jih opiše. O dragonarjih, ki so pravkar prispeli v mesto, lahko preberemo: »Vzbujajo strah. Imajo medeninasta pokrivala; lasje jim lezejo izpod njih in puščajo jih razpuščene kot ženske. Vsi nosijo vranje črna peresa; nobenih drugih ne vzamejo« (*Briefe*, 1797, 37). Ob neki drugi priložnosti, bilo je 29. aprila, je avtorjevo pozornost pritegnil nov prihod 170 *chasseurs*, med katerimi je bil tudi čeden temnopolt moški: »Pri tem eskadronu je bil konjeniški stotnik čeden Maver« (*Briefe*, 1797, 41). V takšnih primerih torej ne manjka vtisov očitnega navdušenja in občudovanja.

Glede na oblikovanost pripovedi in vrsto posredovanih podatkov je treba vsekakor postaviti nekaj domnev o anonimnem sestavljalcu omenjenih pisem.

Ironija, značilna za besedilo, skupaj s skrbno izbiro nekaterih izrazov (to velja za upravni oziroma pravniški izraz »licitacija«, *Briefe*, 1797, 18) in natančnost navedenih informacij, nakazuje, da bi bil avtor lahko precej izobražena, pa tudi duhovita oseba: človek brez široke kulture bi marsikatero od zapisanih podrobnosti niti ne opazil. Ko v besedilu govori o sebi, se predstavlja kot 60-letni moški, ki ni dober v pisanju. Ne obvlada ga, saj nima niti srednje izobrazbe.¹³ A to je namenjeno le predstavitvi lika. Avtor je zagotovo poznal tehnično izražanje in pisno komunikacijo, kot je precej jasno razvidno iz celotne oblikovanosti besedila. Med drugim dobro obvlada pravila pisemske zvrsti. Naslovnika ustrezno nagovori, ga opozori na nekatere posebne okoliščine ter po pričakovanjih oblikuje začetek in konec pisem, pri čemer uporabi primerne izraze (npr. utrujenost ob koncu dneva kot utemeljitev za zaključek pisma). Nekatero informacijo in izbira besednih zvez bi lahko nakazovale, da je bil avtor *Pisem* uslužbenec občinske uprave, zadolžen za nadzor nad logističnimi službami. Podrobno namreč opisuje, kaj so Francozi zaužili na družabnih srečanjih v mestni hiši, in uporablja glagole gibanja, zaradi katerih si lahko mislimo, da je moral biti ob takih priložnostih v stavbi. Tako večkrat zapiše: »je prišel na občino« (*Briefe*, 1797, 23 in 56), in ne »je šel na občino«. Tudi druge naloge, ki naj bi jih opravljal v teh tednih (zbiranje kruha in slame, varovanje pred morebitnimi požari v zadnji noči bivanja francoskih vojakov), nam pomagajo sklepati, da bi bil lahko avtor občinski uslužbenec.

Zaključek

Kaj je anonimni pisec s svojimi pismi dodal k že znanim podatkom o prvi francoski okupaciji kranjske prestolnice? Zagotovo ne novih podatkov; prej osvetljuje že znane stvari z vidika nekoga, ki je te dogodke doživljal kot preprost državljani. Raoul Chélard je o tem in podobnih pričevanjih očitvidcev zapisal: prav odsotnost zgodovinopisnih prizadevanj daje takšnim zapisom »zelo poseben okus po resničnosti«.¹⁴ Diplomati je leta 1893 objavil delo o

13 V prvem pismu avtor pojasnjuje, da osnovna šola, imenovana Normalschule (»Nurmall Schull«), v njegovem času še ni obstajala.

14 »L'absence complète de prétention historique et le fait que ces rapports ont pour auteur des gens du peuple, et non des historiens, leur donnent une saveur et un caractère de vérité, tout particuliers.« (Chélard, 1893, 2)

stališčih, ki so jih prebivalci avstrijskih ozemelj izrazili o francoskih častnikih med tremi napoleonskimi pohodi na tem območju: njegovo delo je temeljilo na branju v Franciji neobjavljenih poročil, ki so jih večinoma napisali avstrijski državni uradniki in kurati, upošteval pa je tudi spise anonimnega Ljubljanca, iz katerih so v francoskem prevodu citirali dolge odlomke – tudi to dejstvo vsaj nekoliko govori o odmevnosti pisem našega avtorja tudi v tujini.

Če je okus po resničnosti, kot ga je imenoval Chélar, kakovost, ki jo je mogoče pripisati vsem obravnavanim spisom v njegovem delu in na splošno tej zvrsti dokumentov, lahko ugotovimo, da je v primeru ljubljanskega besedila dodana kakovost tudi njegova (imenujmo jo tako) literarnost. To lahko zaznamo kljub prisotnosti ortografsko približnega jezika. Za pisanje tega avtorja, kar je bilo na teh straneh že poudarjeno, so značilni pripovednost (omenimo le številne in slikovite kratke zgodbe, ki izhajajo iz vsakdanjih situacij), občutek za podrobnosti, živahnost in izrazna duhovitost, pa tudi sposobnost povezavovanja z bralcem, kar dokazuje že sama pisemska oblika. Njegovo besedilo si zasluži, da ga ne beremo le zaradi informativne, pač pa tudi zaradi estetske vrednosti.

Poleg tega subjektivni pogled na navedbe v besedilu daje kritično sodbo o Napoleonovi prvi zasedbi Kranjske in posebej Ljubljane. Kot je že bilo omenjeno,¹⁵ se zdi, da te sodbe ne podpira prepričana ideologija privrženosti cesarski politični liniji, temveč jo predvsem vodi družbenopolitična občutljivost, ki se izraža v solidarnosti do avtorjeve skupnosti ter ob dogodkih, ki so jo postavili na preizkušnjo. To je dovolj uravnotežena sodba, predvsem zaradi občutka distance, ki ga zagotavlja ironija: s takšnimi postopki avtor posmehljivo opisuje hrabrost okupatorske vojske (ob omembi vojaških izgrediv in nepredvidljivosti njihovih častnikov), ob tem pa opozarja, ko je to primerno, tudi na naivnost svojih rojakov. Svojih stališč očitno ne zapiše le na osnovi posameznih hitrih ocen, pač pa jih izreka uzaveščno skozi celovitost izraznih možnosti oziroma na osnovi izbrane oblike izražanja in pripovedne oblike. Namen tega članka je poudariti prav to posebnosti besedila.¹⁶

Prevod: Stane Mažgon

15 Glej članka, omenjena v opombi št. 3.

16 Članek je nastal v okviru programske skupine Literarnoprimerjalne in literarnoteoretske raziskave P6-0239, ki jo iz sredstev proračuna RS financira ARIS.

Viri in literatura

Viri

Briefe eines Bürgers in Laibach. Ljubljana, 1797.

Literatura

- Auersperg, Sigmund Graf von, 1880: Tagebuch zur Geschichte der französischen Invasion v. j. 1797 (ur. Kratochwill J.). *Mittheilungen des Historischen Vereines für Steuermarkt.* 28. 106–209.
- Balzani, Roberto, 1993: Nota introduttiva. V: Dolcetti. 5–6.
- Chélard, Raoul, 1893: *Les armées françaises jugées par les habitants de l'Autriche, 1797 – 1800 – 1809. D'après des rapports de l'époque*, Paris, E. Plon, Nourrit et Cie.
- Dimitz, Avgust, 1876: *Geschichte Krains, von der ältesten Zeit bis auf das Jahr 1813*, Bd. 4. Laibach, I. Kleinmayr & F. Bamberg.
- Dolcetti, Antonio, 1993: *Le cronache di Pontelagoscuro: 1796–1801* (ur. Balzani, Roberto). B.E.R.F. Biblioteca europea della rivoluzione francese. Bologna: Edizioni Analisi.
- Farinelli, Patrizia, 2023: Zgodovinska pričevalna vrednost anonimnih pisem o dogajanju v Ljubljani med prvo francosko okupacijo (1797). *Kronika.* 71/2. 327–334.
- Farinelli, Patrizia 2024: Lubiana sottosopra. Da un'anonima cronaca in forma epistolare sull'occupazione francese di Lubiana (1797). V: *Tra paesaggio e territorio: percezione degli spazi geografici nelle aree slovene e sul litorale adriatico tra sette e Ottocento* (cur. Bouchard, François; Farinelli, Patrizia). Padova: Il Poligrafo. 183–202.
- Krones, Franz Ritter von, 1880: Erläuterungen zum voranstehenden Tagebuch. V: Auersperg. 203–209.
- Nickisch, Reinhard, 1991: *Brief.* Metzler: Stuttgart.
- Periboni, Giulio Alessio de, 1997: *Giornale della venuta dei francesi 1797.* Trieste – Gorizia: Istituto giuliano di storia, cultura e documentazione.
- Volli, Ugo, 2021: Qualche riflessione semiotica sulla temporalità della cronaca e della storia. *E/C. Rivista dell'Associazione degli Studi Semiotici.* 15/32. 49–55.
- Zwitter, Fran, 1936: *Prebivalstvo na Slovenskem od XVIII. stoletja do današnjih dni.* Ljubljana: Znanstveno društvo. Dostopno na: <http://hdl.handle.net/11686/9169> (25. 09. 2025)